

Brorens forsvinning oppklart etter 47

Partisanene drepte ham

Bodø-mannen Egil Nilsen (70) vet nå hvordan hans bror ble drept, etter 47 år i uvisshet. Natvik Jentoft Nilsen ble henrettet av tsjekkiske partisaner sammen med omkring 600 andre sårede soldater fra Tysklands knuste hær. Det skjedde 7. mai 1945, mens resten av Europa jublet. Like før henrettelsen fikk de sårede soldatene vite at krigen var over. - Jeg er glad for endelig å ha fått en visshet om hva som skjedde med min bror, sier Egil Nilsen.

Det ble et sterkt møte med Tsjekkoslovakia for Egil Nilsen fra Bodø, da han besøkte landet sammen med sin kone Irene i mai. Han fikk se stedet der broren var innlagt til behandling i krigens siste måneder. Han fant også fram til plassen der soldatene fra massakren 7. mai i Česká Lípa ligger begravet. Hva som skjedde med broren Natvik har vært Egil Nilsens store gåte gjennom 47 år. Demokratiseringen i Øst-Europa ga en mulighet til å få svar.

STERKT MØTE

I mitt første møte med Egil Nilsen fikk jeg forståelse av hvor mye denne saken betydde for ham. Han fortalte en lang og gripende historie om en bror som litt naivt og veldig uvitende, men som full av eventyrlyst vervet seg for tyskerne. En ganske alminnelig norsk ungdom, som skulle bli kokk, før han dro ut til fronten. I denne første samtalen sa Egil at hans høyeste ønske nå var å få vite hvor broren var gravlagt.

- For det må jo finnes en grav. Da den par og tyve år gamle Natvik kom til Estland på Østfronten var det en armé på tilbakemarsj han kjempet for.

Det ble fort tynt ut i rekkene og kokken måtte etter en tid inn i selve kampene, for det var ikke nok folk til å demme opp for russerne. Han fikk skudd gjennom lungene og ble liggende skadet, men en av hans medsoldater krøp fram og dro ham bort fra skuddlinja.

Natvik ble sendt over land til Østersjøen, derfra med båt til Polen og over land med tog opp til Karpatfjellene og den sudet-tyske byen Gablonz (i dag tsjekkisk med navnet Jablonec).

SENDETE BREV

Der skulle han bli leget i frisk fjellluft og langt borte fra alle kamper. Han begynte å skrive brev hjem til familien fra november 1944 og fram til 6. februar 1945.

Det ble seks brev i alt. Han fortalte at han var glad for å slippe og høre larmen fra kamphandlinger. Det var et stille område Natvik var kommet til. Han fortalte videre at

skadene gradvis ble leget og at det gikk framover med ham. Men han slet med trappene i den høye lasarett-bygningen. Natvik la ved sin egen adresse i brevene: Volksschule Zimmer D30 (11a), Reservelasarett, Gablonz an der Neiße. Familien skrev tilbake, men de forstod at han aldri fikk deres brev. Kommunikasjonene var dårlige mot slutten av krigen.

Familien Nilsen vet ikke hva som skjedde i detaljer etter 6. februar, men de mange kontaktene Egil har hatt, spesielt de to siste årene, gjør det overveiende sannsynlig at han har vært ved lasaretet helt fram til 7. mai om morgenen.

Tidlig denne dagen ble de hardt sårede soldatene ved lasaretet fraktet den drøye kilometeren bort til jernbanestasjonen i byen. Med seg hadde de noen av pleierne og legene ved lasaretet.

De fryktet for hva som kunne skje nå russerne nådde fram til denne byen i løpet av få dager. Det hadde kommet meldinger om at russerne gikk hardt fram i Schlesien, nord-øst for Gablonz.

KRIGEN ER OVER

Klokka syv denne morgenen forlot de Gablonz i et lasarett-tog, tydelig merket med Røde Kors-symboler, med reining vestover. Krigen er over, fikk de sårede vite da toget stanset ved en av stasjonene på denne skjevne vanggren turen. Kapitulasjons-forhandlingene i Berlin gikk mot slutten og herene skulle legge ned våpnene.

Etter drøya 70 kilometer, trolig fortsatt på formiddagen ble toget stanset av tsjekkiske partisanere ved byen Česká Lípa.

Nesten samtlige av de sårede soldatene ble dratt ut av vognene og skutt eller slått ihjel like utenfor stasjonsområdet. Natvik var en av dem.

Bare et fåtall klarte å rømme unna. De fleste var for svake til å komme seg vekk og ifølge tyske vitneutsagn var de sårede soldatene ubevæpnet. Enkelte manglet enten armer eller ben. Andre hadde store hodeskader. De var i et slikt forfatning at de ikke hadde muligheter til å verge seg.

Både de sårede soldatene, pleierne og

legene ble skutt eller slått i hjel, har disse tyske vitneutsagnene fra hendelsen fortalt til Egil Nilsen. Tidligere i år møtte han en av de svært få som overlevde denne massakren.

UVITENDE

Hjemme i Nord-Norge satt familien Nilsen og ante ingen fare. I likhet med resten av landet var de glade for at seks års krig i Europa var over. Krigen førte unge menn

forføre seg gjennom flere kanaler. Det skulle bare være begynnelsen på en lang leireaksjon, som etter hvert kom til å vare nesten to generasjoner. Utallige organisasjoner, kontorer, arkiver og enkeltpersoner har Egil Nilsen hatt kontakt med.

Det var ikke bare en kamp mot mangelfulle arkiver og en øst-vest konflikt som stengte for informasjonen. For Egil Nilsen og hans familie var det også en kamp mot holdningene etter krigen. Natvik hadde vervet seg for den «gale» siden.

Dette er sår som dels ennå ikke er leget, for Egil er litt usikker på hvordan folk skal reagere, når de får høre om hans godt bevarte hemmelighet gjennom pressen.

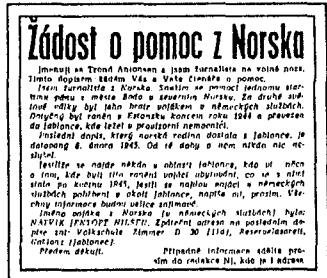
Det er ikke bare i Norge dette er følsomt. Egil har ikke lyst å offentliggjøre navnene på noen av sine mange medhjelpere, på venner, verken i Tsjekkoslovakia, Tyskland eller Østerrike. Blant annet har tsjekkere, som har hjulpet til i lignende saker på eget initiativ, møtt reaksjoner i sitt nærmiljø.

- Dette siste jeg ønsker er å skade de som har vært meg til så stor hjelp, sier Egil Nilsen.

TSJEKKISK KONTAKT

Egil Nilsen fikk i fjor en del kontakter i Tsjekkoslovakia, som han utnyttet godt. Jeg skrev en artikkel på tsjekkisk om Natviks forsvinning, som stod på trykk i lokalavisen i Jablonec i mai 1991. Da tok en av Egils hovedmedhjelpere umiddelbart kontakt med ham.

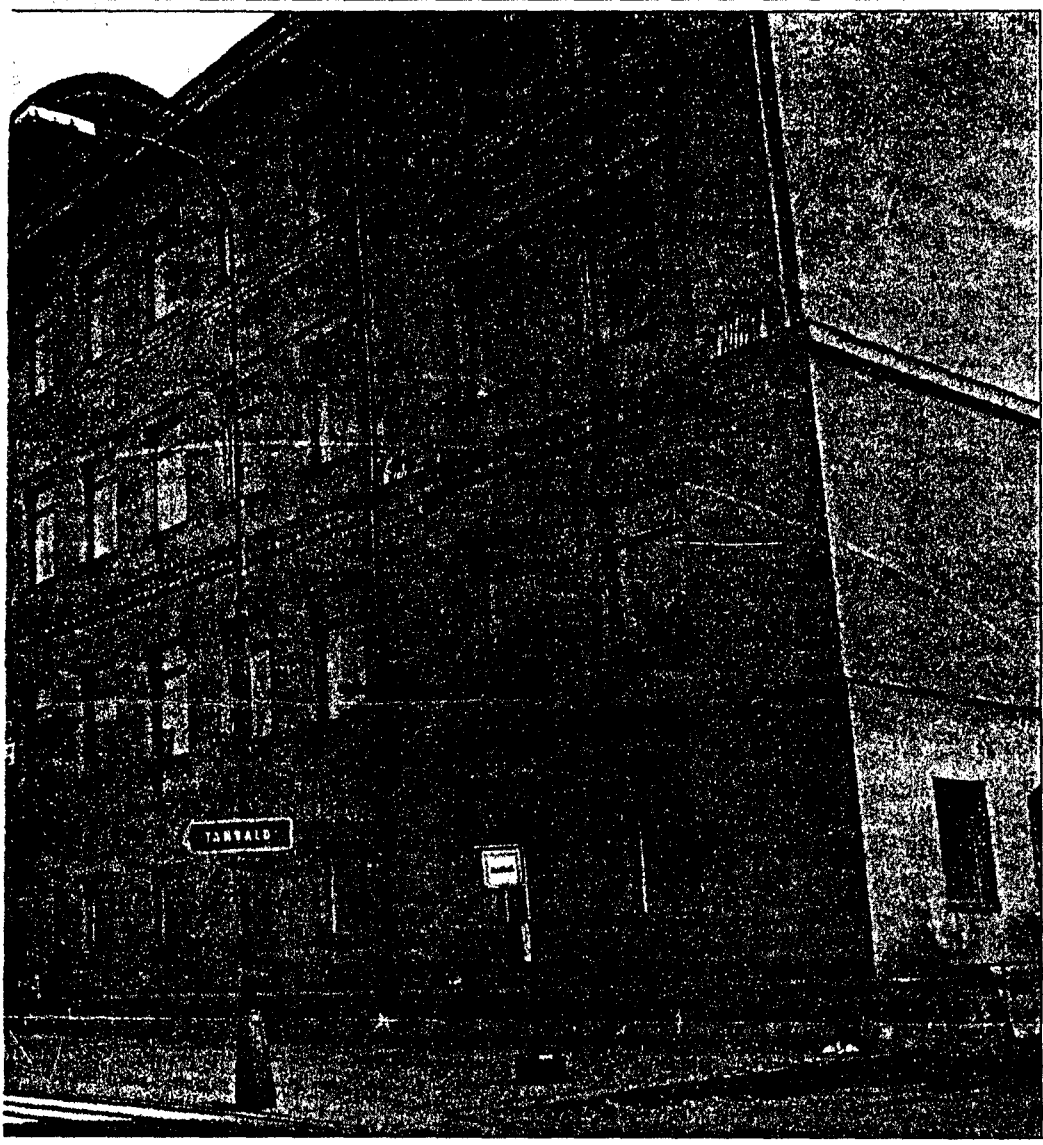
Etter andre verdenskrig ble tyskerne jaget ut av de sudet-tyske områdene i Tsjekkoslovakia. Flertallet av tyskerne der hadde støttet Hitler og straffen deres var at de måtte ut av Tsjekkoslovakia. I Gablonz/Jablonec var nesten samtlige innbyggere tyskere. Byen ble derfor nesten tømt etter krigen. Det har ikke vært lett å finne tsjekkiske vitner. På den annen side kan det ikke være lett å stå fram og fortelle om en slik råskap begått av ens egne.

Denne artikkelen 'Bønn om hjelp fra Norge' bidro til å oppklare hva som skjedde med Natvik Jentoft Nilsen under krigen. Den stod i lokalavisen i Jablonec mai 1991. En viktig medhjelper for Egil Nilsen meldte seg. Ett år senere besøkte Egil Nilsen Tsjekkoslovakia, der han fant hospitalet broren var innlagt og stedet der han sannsynligvis er gravlagt. En 47 år gammel gåte var løst. (Faksimile fra avisen Noviny Jablonecka)

bort fra deres hjemsteder, både i tysk og i alliert tjeneste.

Etter hvert kom mange av dem tilbake til Nord-Norge, men Natvik lot vente på seg. Heller ikke brev eller andre livstegn kom og familien begynte å ane uråd. De begynte å

- Jeg er glad for endelig å ha fått en vissnet om hva som skjedde med min bror Natvik, sier Egil Nilsen, her sammen med kona Irene, foran lasarettet der Natvik var innlagt krigens siste måneder. Egil Nilsens bror ble massakrert 7. mai av tsjekkiske partisanere. FOTO: STEIN KIPPERSUND

Slik har ventingen vært for Egil Nilsen:

6. februar 1945: Natvik Jentoft Nilsen sender sitt sjette og siste brev til familien i Norge fra Gablonz. Han er glad for å ha kommet unna kamphandlingene på Østfronten. Han drømmer om fersk fisk, lever og rogn, som han regner med at de har til middag der hjemme. Han forteller at det går stadig framover, og at han blir tatt godt vare på i Gablonz (i dag: Jablonec).

7. mai 1945: Klokka syv om morgenen drar et tog med omlag 600 skadde soldater, samt leger og sykepleiere fra Gablonz med retning vestover. Soldatene frykter mest av alt å falle i hendene på russerne og flykter vestover for å nå vestmaktens okkupasjonszone. Noen timer senere blir toget stanset i Česká Lípa av tsjekkiske partisanere. De aller fleste soldatene blir massakrerte like ved jernbanestasjonen. Flere av de som gjør uddåden får trolig senere medalje av kommunistene for å ha tatt livet av nazi-tyskere. Familien Nilsen vet ingen ting om dette der hjemme. Sammen med resten av Norges befolkning holder de pusten i spenning i krigens siste timer.

1945-46: Familien Nilsen aner uråd når de ikke hører noe fra Natvik, flere måneder etter freden. Han fortalte i brevene at han så fram til å komme hjem. De gjør forsøk på å finne Natvik gjennom forskjellige kanaler, men hele Europa er i kaos etter krigsårene. Det er mange som savner sine kjære.

25. februar 1948: Kommunistene gjennomfører kupp i Tsjekkoslovakia. Mulighetene for å finne fram til det som skjedde smuldrer sakte opp. De har ikke fått svar på noen av de mange spørsmålene. Hva var det som skjedde med Natvik?

21. august 1968: Tsjekkoslovakia har gjennomlevd sitt "Praha-vår", med frihet og demokrati som slagord. Denne dagen blir den knust av sovjetiske tanks. En liten spire av håp vales ned under tanksenes larvefotter for familien Nilsen.

17. november 1989: Tsjekkerne og slovakene gjør opprør mot kommunistene og Egil Nilsen aner et nytt håp.

1991: Egil Nilsen får kontakter i Jablonec (tidligere Gablonz) på vårparten. En medhjelper fatter interesse for saken og jobber svært iherdig for å bidra til oppklaring. Egil Nilsen får også kontakt med tyskere som emigrerte fra Gablonz til dagens Tyskland. Flere av dem gir svært nyttige opplysninger i letingen etter Natvik. Jakten på eldre mennesker, som kan ha truffet Natvik, eller som var i det aktuelle området fortsetter utover sommeren og høsten. En av dem han etter hvert får kontakt med var også med på den ulykksalige togtransporten fra Gablonz til Česká Lípa.

Mai 1992: Egil Nilsen drar til Tsjekkoslovakia. Han finner lasarettet Natvik lå på og omsider kan han sammen med sin kone, Irene legge ned blomster på stedet der det er overveidende sannsynlig at Natvik ligger begravet. De neste dagene bruker han og Irene på reise rundt i distriktet for å se forskjellige steder og for å snakke med folk som har vært hjelpelige underveis.

Tyskerne, som flyktet fra Gablonz/Jablonec, slo seg ned for det meste i Vest-Tyskland. En del av dem bygde seg faktisk en helt ny by sør for München, og døpte den til Neu-Gablonz, Ny-Gablonz. Bitterheten var stor blant tyskerne, de fikk ta med seg bare de mest kjære eiendelene. Resten ble stående igjen. Det er reist et minnesmerke i Neu-Gablonz over overgrep begått mot slutten av krigen.

Tsjekkerne følte også at de var sveket, ettersom mange tyskere hadde støttet Hitler og gjorde seg til "overmennsker" i krigsårene.

Da Tsjekkoslovasias nylig avgåtte president Václav Havel ba Tysklands president Richard von Weisacker om unnskyldning for deportasjonen av de mange sudet-tyskerne, vakte det sterke reaksjoner i Tsjekkoslovakia. Mange tsjekkere tolket det som om Havel dermed var mer på tyskernes side enn på sitt eget folks.

SISTE BOSTEDET

Denne isfronten mellom folkeslagene gjorde det helt umulig for Egil Nilsen å nå fram med forespørster niens kommunistene regierte i Tsjekkoslovakia. Kommunistene ville verken si eller gjøre noe, dersom Natvik hadde forsvunnet i landet. Han var på den «gale» siden. Flere av de som utførte massakren 7. mai, ved jernbanestasjonen i Česká Lípa, ble senere trolig dekorert av kommunistene.

Det ble derfor et meget sterkt møte med Jablonec og distriktet rundt for Egil Nilsen. Han og kona Irene hadde reist som de reneste interrailungdommene med tog fram til møte med Jablonec og Česká Lípa. Det var forøvrig ekteparet Nilsens andre utenlandstur gjennom et langt liv. De dro og så på reservelasarettet der Natvik tilbragte sine siste måneder av sitt liv, helt uvitende om hvilken skjebne han skulle møte på krigens siste dag. I dag rommer bygningen skolebarn.

Grunnskolelærer som er helt uvitende om den historien bygningen har. Omrentingen av de som ble behandlet der overlevde krigen.

Skjebnens ironi ville det slik at peltopp gaten, der denne skolen ligger, heter 5. mai-gaten, oppkalt etter partisanernes og Praha-borgernes opprør mot tyskerne 5. mai 1945.

MASSEGRAV

Det ble også et sterkt møte med Česká Lípa, der den grufulle hendelsen fant sted. Lokale guider forklarte ekteparet Nilsen at de flere hundre likene ble dumpet i en større grav like ved jernbanestasjonen etter uddåden. Deretter ble de brent for så å bli flyttet til et øde område ved byen. Dette stedet, helt uten gravsteiner og minnesmerker fikk det aldrende ekteparet fra Bodø besøke.

- Det sto noen fortrøskede blomster på dette stedet. Vi la ned blomster på plassen der Natvik antakelig ligger. Det var tross alt ikke så verst på denne plassen. Jeg hadde fryktet for at det skulle se verre ut. Det var lagt heller og vi satte oss ned på en av benkene og tenkte gjennom mange ting, sier Egil Nilsen tilbake i Bodø etter turen.

- Det har vært vanskelig å forstå at vi nå har fått en vissnet om det som antakelig skjedde. Dette er tng jeg har fundert på i snart 50 år. Mange sår ble revet opp, underveis, samtidig som vi hadde hyggelige møter med flere av de jeg hadde hatt nyttig korrespondanse med underveis. Jeg har fått et vissnetsbegrep om hvordan det skjedde. Det er jeg tilfreds med, sier Egil Nilsen.

Det har vært en lang venting for Egil Nilsen. Etter 47 år i uvissnet har han nå fått vite at broren Natvik ble drept av partisanere i Tsjekkoslovakia, etter at han forlot dette lasarettet (bildet) i den tsjekkiske byen Jablonec 7. mai 1945, på morgenen. FOTO: STEIN KIPPERSUND

Tekst: TROND ANTONSEN
Foto: STEIN KIPPERSUND